

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.3.2.22>

TREŚĆ I STRUKTURA KOMPETENCJI ZAWODOWYCH I PSYCHOLOGICZNYCH ŻOŁNIERZY GWARDII NARODOWEJ UKRAINY

Victoria Shevchenko

aspirantka Charkowskiego Narodowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych (Charków, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0003-3066-4361

e-mail: shevchenko_viktoriyav@ukr.net

Adnotacja. W artykule omówiono treść i strukturę kompetencji zawodowych i psychologicznych żołnierzy Gwardii Narodowej Ukrainy. Okazało się, że kompetencje zawodowe i psychologiczne są głównym składnikiem profesjonalnego rozwoju żołnierza Gwardii Narodowej Ukrainy w administracji wojskowej. Podano charakterystykę i ujawniono istotę każdego elementu – motywacyjnego, komunikacyjnego, emocjonalnego, wolicjonalnego, poznawczego i operacyjnego. Wskazano, że głównym wskaźnikiem rozwiniętych kompetencji zawodowych i psychologicznych jest gotowość i zdolność do zrozumienia i rozwiązywania sytuacji problemowo-konfliktowych, do pracy w warunkach niepewności.

Słowa kluczowe: kompetencje, żołnierz, Gwardia Narodowa Ukrainy, rozwój.

CONTENT AND STRUCTURE OF PROFESSIONAL-PSYCHOLOGICAL COMPETENCE OF MILITARY SERVANTS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE

Victoria Shevchenko

Postgraduate Student at the Department of Sociology and Psychology

Kharkiv National University of Internal Affairs (Kharkiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0003-3066-4361

e-mail: shevchenko_viktoriyav@ukr.net

Abstract. The article considers the content and structure of professional and psychological competence of servicemen of the National Guard of Ukraine. It was found that professional and psychological competence is the main component of the professional development of the officer of the National Guard of Ukraine in military management. The essence of each component – motivational, communicative, emotional-volitional, cognitive and operational – is characterized and revealed. It is stated that the main indicator of developed professional and psychological competence is the willingness and ability to comprehend and resolve problem-conflict situations, to work in conditions of uncertainty.

Key words: competence, serviceman, National Guard of Ukraine, development.

ЗМІСТ І СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Вікторія Шевченко

аспірантка кафедри соціології та психології

Харківського національного університету внутрішніх справ (Харків, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-3066-4361

e-mail: shevchenko_viktoriyav@ukr.net

Анотація. У статті розглядаються зміст та структура професійно-психологічної компетентності військовослужбовців Національної гвардії України. З'ясовано, що професійно-психологічна компетентність є основною складовою частиною професійного становлення офіцера Національної гвардії України з військового управління. Охарактеризовано та розкрито сутність кожного компонента: мотиваційного, комунікативного, емоційно-вольового, когнітивного та операційного. Вказано, що головним показником розвинутої професійно-психологічної компетентності є готовність і здатність осмислювати і розв'язувати проблемно-конфліктні ситуації, працювати в умовах невизначеності.

Ключові слова: компетентність, військовослужбовець, Національна гвардія України, розвиток.

Вступ. Ефективне функціонування Національної гвардії України залежить від відповідної системи управління особовим складом та забезпечення ресурсами. Головну роль у цьому відіграє людина. Нині вимоги до професійних, моральних та психологічних якостей військовослужбовців є дуже високими. Важливою складовою частиною професійно-психологічної компетентності нацгвардійця є його здатність працювати в нестандартних, невизначених умовах, керувати особовим складом та нести відповідальність за своїх підлеглих.

Важливий внесок у розвиток професійно-психологічної компетентності зробили Л.І. Анциферова, Ю.В. Варданян, І.О. Колеснікова, Н.В. Кузьміна, А.К. Маркова, Дж. Равен, К.М. Горбатько, О.М. Цільмак, Т.О. Саврасова-В'юн.

Основна частина. Мета статті полягає в характеристиці особливостей кожного компонента професійно-психологічної компетентності військовослужбовців Національної гвардії України.

Професійно-психологічна компетентність військовослужбовців Національної гвардії України – це професійно-статутні можливості здійснення військовослужбовцями даних їм повноважень у професійній діяльності, широкий набір професійно-психологічних знань, умінь і навичок, які можна використовувати в різних ситуаціях.

На основі аналізу наукових підходів, особливостей військової діяльності та професіограми командира підрозділу щодо визначення структури професійно-психологічної компетентності ми виявили, що структура професійно-психологічної компетентності військовослужбовця Національної гвардії України – це системне комплексне утворення, яке складається з компонентів, які взаємопов'язані один з одним, функціонують всі разом і мають вплив один на одного, що включає мотиваційний, комунікативний, когнітивний, операційний та емоційно-вольовий компоненти (рис. 1).

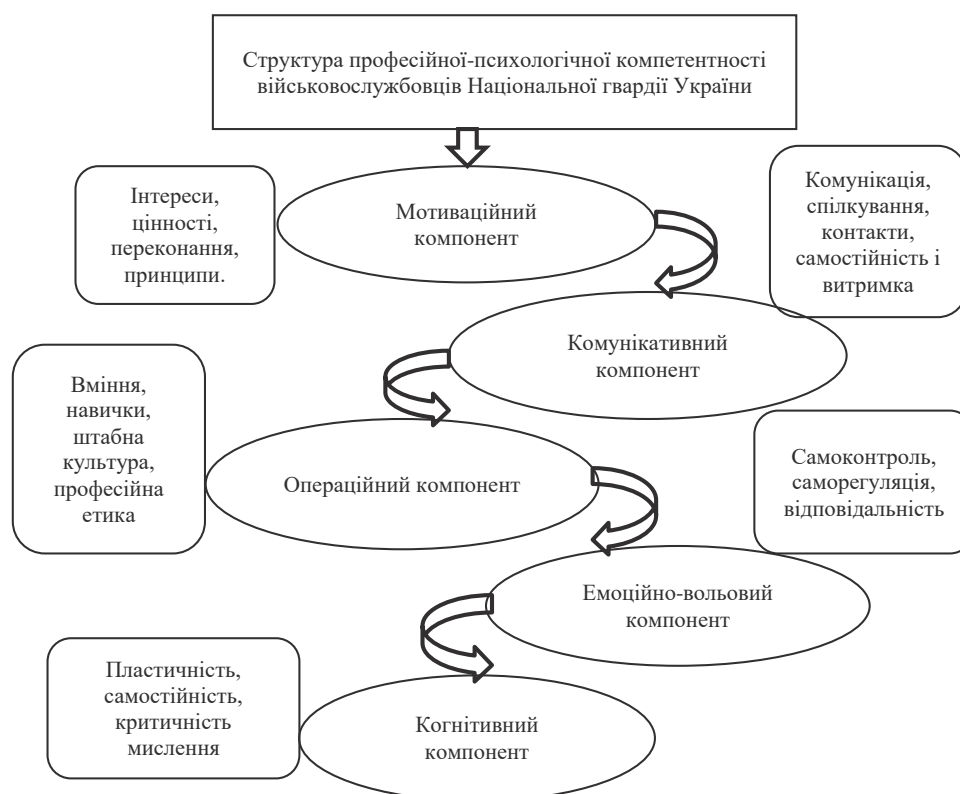

Рис. 1. Структура професійної компетентності військовослужбовців Національної гвардії України

Мотиваційний компонент професійно-психологічної компетентності

Для визначення сутності мотиваційного компонента професійно-психологічної компетентності військовослужбовців Національної гвардії України потрібно спочатку дати визначення поняття «мотивація». Мотивація – це сукупність стійких мотивів, спонукань, що визначають зміст, спрямованість і характер діяльності людини, її поведінку (Сергієнкова, 2007). В.І. Шебанова та Г.І. Нікітенко у своїх дослідженнях дають визначення поняття «мотивація до військової діяльності» – це складне явище, яке включає низку різноманітних соціально-психологічних обставин і визначає весь комплекс позитивних та негативних чинників проходження військової служби (Шебанова, Нікітенко, 2019). Мотиваційний компонент є одним із головних у розвитку професійно-психологічної компетентності, бо мотивація впливає на успішність виконання професійної діяльності та службово-бойових завдань, а також на психічний та функціональний стан військовослужбовців.

На думку В.І. Осьодло, О.Д. Сафіна, О.В. Тімченко, мотивація – це процес, що постійно розвивається, трансформується, має у своїй динаміці «підйоми» та «спади» впливу на професійну діяльність, інтенсивність, стійкість, емоційне забарвлення (Осьодло, 2012; Сафін, 2012; Тімченко, 2007).

В.К. Вілюнас визначає мотивацію як сукупну систему процесів, що відповідають за спонукання і діяльність (Вілюнас, 1990). Л.І. Божович і К. Платонов пишуть, що мотивація – це сукупність мотивів, що спонукають до діяльності (Божович, 2001; Платонов 1997). На думку А.К. Маркової, мотивація є багатомірним утворенням окремих мотивів, потреб, цілей, намірів, інтересів, ідеалів, цінностей (Маркова, 1990). Варто звернути увагу на те, що мотивація відповідає за реалізацію психологічної готовності в діяльності. Х. Хекхаузен зазначає: якщо мотиваційна сфера не сформована, то буде відсутня можливість для реалізації потенціалу особистості, оскільки саме від мотивації залежить, як і в якому напрямі будуть використані різні функціональні здібності (Хекхаузен, 2003). На нашу думку, коли у військовослужбовця присутня позитивна

мотивація до професійної діяльності, докладається достатньо вольових зусиль, щоб стати професіоналом своєї справи, і це дає змогу компенсувати недостатній розвиток інших компонентів.

У психології мотивацію поділяють на зовнішню та внутрішню. Внутрішня мотивація – це мотивація, яка йде ізсередини людини і безпосередньо пов'язана з її професійною діяльністю. Ми можемо говорити про те, що сутністю внутрішньої мотивації є прагнення виконувати службові завдання задля отримання задоволення від активності, не замислюючись про матеріальну винагороду.

Зовнішня мотивація – це спонукання або примушення людини виконувати професійну діяльність іззовні (обставини, стимули, накази). Професійна діяльність військовослужбовців Національної гвардії України є полімотивованою (визначається сукупністю декількох мотивів). Ми повністю поділяємо думку науковців, які стверджують, що мотиваційний компонент психологічної готовності військовослужбовців до служби є складною системою мотивів, яка активує та спрямовує особистість до професійної діяльності. Проте слід зазначити недостатність вивченості питання впливу різного досвіду служби на особливості мотивації військовослужбовців.

Отже, мотивація до військової діяльності є складною системою мотивів, за допомогою яких посилюється, зумовлюється та скеровується активність особистості задля досягнення поставленої мети. Саме на цьому етапі відбувається процес самореалізації, саморозвитку, саморозуміння та самопізнання індивідом себе як професіонала.

Комунікативний компонент

Специфіка професійної діяльності військовослужбовців передбачає готовність та здатність до ефективного спілкування з підлеглим особовим складом, колегами, вищим керівним складом, громадянами у повсякденному житті й екстремальних ситуаціях. Коли виникають проблеми в міжособистісній взаємодії, то це негативно впливає, по-перше, на психічний стан військовослужбовця (апатія, пригнічення) і, по-друге, на виконання професійної діяльності. Щоб не виникало ніяких проблем, офіцери Національної гвардії повинні мати розвинені на високому рівні комунікативні навички та вміння налагоджувати міжособистісну взаємодію. Отже, серед пріоритетних завдань сучасної військової освіти є не лише забезпечення якісної фахової підготовки, але й формування високого рівня комунікативної компетентності військових фахівців.

Комунікативний компонент професійно-психологічної компетентності військовослужбовців Національної гвардії розуміється нами як здатність встановлювати та налагоджувати, а також підтримувати взаємостосунки з іншими людьми. До цього компонента обов'язково також зараховуємо знання, вміння та навички, які забезпечують ефективне спілкування. Комунікація допомагає військовослужбовцю змінювати коло та глибину спілкування, розуміти співрозмовника та бути зрозумілим.

Комунікативні навички формуються в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування. Фахівець цей досвід набуває в безпосередній і опосередкованій взаємодії. До опосередкованої взаємодії належать література, кіно, театри, бо саме з них отримується інформація про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії, способи розв'язання різних ситуацій, які можуть трапитися в професійній діяльності.

Комунікативний компонент – це інформаційна взаємодія між суб'єктами професійної діяльності з урахуванням професійних стосунків. Для того, щоб спілкування було ефективним, воно має бути творчим.

На нашу думку, комунікативний компонент професійно-психологічної компетентності військовослужбовців НГУ включає в себе такі показники:

- вміння майбутніх офіцерів НГУ налагоджувати стосунки, встановлювати контакти з керівниками, колегами, підлеглим особовим складом та родичами підлеглих;
- уміння орієнтуватися в ситуації ділового спілкування;
- уміння користуватися невербальними засобами спілкування, оскільки військовослужбовці дуже часто виконують службово-бойові завдання, беручи участь в операції Об'єднаних сил;
- дотримання етики та норм ділового та професійного спілкування;
- обов'язкове вміння уважно слухати, відчувати, сприймати, розуміти співрозмовника;
- толерантність до підлеглих та оточуючих;
- вміння контролювати свої емоції;
- вміння успішно розв'язувати конфліктні ситуації, які виникають у професійній діяльності;
- допомага колегам та підлеглим долати проблеми в міжособистісному спілкуванні;
- прагнення постійно вдосконалювати і розвивати комунікативні навички.

Комунікативна компетентність військовослужбовців буде сформованою, якщо вона буде реалізована в міжособистісній взаємодії і виконуватиме такі функції: комунікативна (обмін інформацією); перцептивна (взаємосприймання, взаємооцінювання та рефлексія між партнерами у спілкуванні); інтерактивна (взаємодія партнерів у спілкуванні) і досягнення власних цілей у спілкуванні.

Операційний компонент

Операційний компонент професійно-психологічної компетентності військовослужбовця – це сукупність умінь і професійного досвіду, що забезпечує успішне здійснення управлінського процесу. Показником сформованості операційного компонента виступає професійний досвід військовослужбовця, який ґрунтується на професійних уміннях, підкріплених новими вміннями щодо визначення індивідуально зорієнтованої траєкторії здійснення управлінського процесу з урахуванням усіх потенційних ресурсів (соціальних, інтелектуальних, особистісних, технологічних, інформаційних, матеріально-технічних та інших), а також на визначенні рівня готовності військовослужбовця до особистісно-професійного зростання та партнерської взаємодії з усіма суб'єктами управлінського процесу.

Емоційно-вольовий компонент

Емоційно-вольовий компонент включає здатність розуміти власний емоційний стан у різноманітних професійних ситуаціях, здатність достойно переживати відсутність результату, невдачі в роботі, цілеспрямованість дій у професійному середовищі, терпіння і володіння собою в ситуаціях невизначеності, наполегливість в досягненні поставленої мети у професійній сфері, наполегливість у досягненні цілей самоактуалізації та саморозвитку, прояв вольових зусиль у розв'язанні навчальних і професійних проблем, прояв ініціативності, сміливості, принциповості в роботі і здійсненні навчальних і професійних проєктів. Потреби, інтереси виражають компетентність у плані змісту, а вольові процеси – з боку форми. Потреби і інтереси відіграють провідну роль, але, якщо вони не набули достатнього розвитку, то особа має проявити волю. Компетентність не здійсниться без сформованих вольових рис.

Емоційно-вольовий компонент характеризується прагненням до подолання особою труднощів і наявністю емоційного настрою, пов'язаного з успішністю діяльності, оскільки радість власної інтелектуальної праці, яка пройшла через низку успішно переборених труднощів, створює бадьорий настрій, почуття потреби і навіть жадоби до діяльності. Прагненням близькі такі характеристики, як потяг, бажання, хотіння. Вони є передумовами, ступенями прагнення. Останнє відрізняється від попередніх усвідомленістю, опрідметненістю. Основою розвитку прагнення є морально-вольові процеси, а емоційні процеси підсилюють і збагачують мисленнєві і вольові процеси. Таким чином, емоційно-вольовий компонент охоплює такі якості особистості, як наполегливість у подоланні труднощів, старанність, вдумливість, прагнення до самовдосконалення, самокритичність, впевненість у собі, відсутність остраху помилитися, цілеспрямованість у роботі, почуття власної гідності.

Когнітивний компонент

Значущість когнітивного компонента для формування професійно-психологічної компетентності майбутнього офіцера зумовлена рівнем фахової підготовки, характером впливу навчальної інформації на процес становлення професійного світогляду курсантів, їхніх морально-етичних та естетичних поглядів і переконань, емоційно-ціннісного сприйняття сутності фахової діяльності військовослужбовця. Когнітивний компонент об'єднує сукупність знань курсанта про суть і специфіку роботи військового управління. Сформованість цього компонента професійної компетентності є результатом активної навчально-пізнавальної діяльності курсантів. Його характеризують обсяг знань (ширина, глибина, системність), стиль мислення, теоретична підготовленість до виконання певних практичних професійних дій, що формуватимуть необхідні вміння і навички для роботи з підлеглими. Отже, під когнітивним компонентом професійної компетентності майбутніх офіцерів розглядають сукупність знань, які розкривають сутність і специфіку професійної діяльності та стосуються основних складників професійної готовності курсантів до роботи за фахом.

Розвиток когнітивного компонента передбачає не тільки засвоєння курсантами матеріалу з профільних дисциплін, а й диференціювання когнітивно-репрезентативних структур, які відображають комунікативні знання, уміння, навички. Зокрема, організація інтерактивної взаємодії під час навчального процесу уможливило вирішення таких завдань: активізувати увагу курсантів; сформувати навички вербальної та невербальної комунікації; створити умови для активної комунікативної діяльності. Адже в роботі офіцера з військового управління важливого значення набуває його готовність встановлювати первинний соціальний контакт. У контексті формування комунікативної компетентності і готовності майбутніх військовослужбовців до професійного спілкування когнітивний компонент відображає: усвідомлення курсантом складності та багатогранності професійної комунікативної взаємодії; знання теорії і технологій ефективного міжособистісного спілкування з підлеглими (за статтю, віком, культурологічними особливостями, релігійним світоглядом тощо) й уміння аналізувати діалогічні взаємини з підлеглими; комплекс знань про міжособистісну толерантність і межі її допустимості, права людини, різні психічні стани особистості, високий рівень соціального інтелекту і навички комунікативного спілкування.

Висновки. Проаналізувавши сутність і структуру професійно-психологічної компетентності, можна зробити висновок, що вона є важливим показником професійного розвитку військовослужбовця Національної гвардії України. Сучасна освіта висуває високі вимоги до майбутніх офіцерів. Тому поняття «професійно-психологічна компетентність» продовжує доповнюватися та стає більш об'ємним. Воно потребує постійного оновлення та розвитку згідно із сучасними вимогами освіти.

Список використаних джерел:

1. Сергієнкова О.П. Психологічний словник. 2007. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf/ (дата звернення 19.06.2021).
2. Шебанова В.І., Нікітенко Г.І. Особливості мотивації військовослужбовців до військово-професійної діяльності. *Інсайт*. Херсон, 2019. № 2. С. 31–36.
3. Осьодло В.І. Психологія професійного становлення офіцера : монографія. Київ : ПП «Золоті ворота», 2012. 463 с.
4. Сафін О.Д. Психологічні особливості професійного самовизначення військовослужбовців-контрактників в процесі служби. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2012. Вип. 27. С. 18–22.
5. Тімченко О.В. Екстремальна психологія : підручник. Київ : Август Трейд, 2007. 502 с.
6. Вилунас В.К. Психологические механизмы мотивации человека. Москва : Изд-во МГУ, 1990. 288 с.
7. Божович Л.И. Проблемы формирования личности: избр. психол. тр. / под ред. Д.И. Фельдштейна. Москва : МПСИ, 2001. 349 с.
8. Маркова А.К., Матис Т.А., Орлов А.Б. Формирование мотивации учения. Москва : Просвещение, 1990. 192 с.
9. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 860 с.

References:

1. Serhienkova O.P. Psykholohichni slovnyk [psychological dictionary]: 2007. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf/. [in Ukrainian].
2. Shebanova V.I., Nikitenko H.I. Osoblyvosti motyvatsii viiskovosluzhbovtziv do viiskovo-profesiinoi diialnosti [Features of motivation of servicemen to military-professional activity]: Insight. Kherson, 2019. Vyp. 2, 31–36 [in Ukrainian].
3. Osodlo V.I. (2012). Psykholohiia profesiinoho stanovlennia ofitsera [Psychology of professional formation of an officer]: monohrafiia. Kyiv : PP «Zoloti vorota». 463 p. [in Ukrainian].
4. Safin O.D. (2012). Psykholohichni osoblyvosti profesiinoho samovyznachennia viiskovosluzhbovtziv-kontraktnykyv v protsesi sluzhby [Psychological features of professional self-determination of contracted servicemen in the service process.]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. Tarasa Shevchenka. Viiskovo-spetsialni nauky. – Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Special Military science. Vyp. 27. P. 18–22. [in Ukrainian].
5. Timchenko O.V. (2007). Ekstremalna psykholohiia [Extreme Psychology]. Kyiv: Avhust Treid. 502 p. [in Ukrainian].
6. Viljunas V.K. (1990). Psihologicheskie mehanizmy motivacii cheloveka [Psychological mechanisms of human motivation]. Moskva: Izd-vo MGU. 288 p. [in Russian].
7. Markova A.K., Matis T.A., Orlov A.B. (1990). Formirovanie motivacii uchenija [The formation of learning motivation]. Moskva : Prosveshhenie. 192 p. [in Ukrainian].
8. Hekhauzen H. (2003). Motivacija i dejatel'nost' [Motivation and activity]. Sankt-Peterburg: Piter. 860 p. [in Russian].